

МЕНТУХ Н.Ф.,

здобувач кафедри державного управління і менеджменту Національної академії державного управління при Президентові України

ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ ЛІЗИНГУ ОКРЕМИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Проведена правова характеристика поняття “лізинг”, його тлумачення, походження не тільки відповідно до вітчизняного законодавства, а й на прикладі законодавства окремих зарубіжних країн, таких як США, ФРН, Франція, Великобританія, Росія. До того ж, подана характеристика правового забезпечення лізингової діяльності, зроблено певний порівняльний аналіз Закону “Про лізинг” України та Росії.

Is devoted to the legal character of Leasing, to its interpretation and origin in accordance with the native legislation and with the legislation of some foreign countries, such as: the USA, Germany, England, France and Russia. Furthermore, here is given the legal character of Leasing activity and made the comparative analysis both the Ukrainian and the Russian law “About Leasing”.

Метою статті є проведення комплексного науково-теоретичного дослідження поняття “лізинг”, його тлумачення, а також проведення певної характеристики правового забезпечення даного виду діяльності не тільки в Україні, а й в ряді зарубіжних країн (США, Англія, ФРН, Франція, Росія та ін.).

Аналіз досліджень і публікацій. При написанні даної статті використовувалися наукові праці В.А.Горемикіна, О.В.Кабатової, Л.Н.Прилуцького, М.І.Лещенко, а також наукові словники.

Виклад основного матеріалу. Лізинг, як форма підприємницької діяльності, широко використовується в зарубіжних країнах, а також, певним чином, застосовується і в Україні, про що свідчить прийняття нової редакції Закону України “Про фінансовий лізинг” від 11.12.2003 р., та ряд інших нормативно-правових актів. У таких країнах, як США, Японія, Німеччина він становить від 20 до 35% інвестицій у засоби виробництва. У Російській Федерації на лізинг припадає близько 5% таких інвестицій. Стосовно України, то, на жаль, офіційна статистика відсутня.

Так, у розвинутих країнах світу лізинг став одним із видів бізнесу, а у країнах, що розвиваються, до яких належить і Україна, його застосовують як спосіб відновлення засобів виробництва.

Виникає тоді питання: “Що ж таке лізинг, яка його правова природа?”. На перший погляд, усе дуже просто: одне підприємство купує в іншого підприємства певне майно (обладнання) і надає його в користування третьому підприємству. Проте ця простота лише так виглядає, тому що сьогодні науковці не можуть прийти до однозначного розуміння цього терміна. І це ще не всі проблеми, які виникають із даного поняття.

Лізинг – це слово англійського походження, де “leasing” перекладають як “оренда”. Хоча в основі договору лізингу лежать відносини сторін із приводу набуття речі на певне користування, але слід пам'ятати, що цим характеристика даного договору не обмежується.

Не правильне тлумачення чи не правильний переклад слова іншомовного походження призводить до помилок у розумінні даного поняття, а також у класифікації його видів, що негативно може відобразитися як при впровадженні лізингу на практиці, так і у визначенні його в чинному законодавстві. Адже успіх лізингової діяльності у будь-якій галузі в багатьох випадках залежить від правильного розуміння його змісту і специфічних особливостей, їх адекватного відображення в методичних рекомендаціях і практичних рішеннях. Ще в свій час Декарт підкреслював, що правильне визначення слів може позбавити людство від полонів його помилок.

З цієї метою варто було б проаналізувати суть терміна “лізинг” так і тотожних йому понять, враховуючи зарубіжний досвід.

Лізинг, який широко застосовується в ряді країн, має і свої синоніми, так звані національні терміни, тлумачення яких можна віднайти у певних словниках. Так, в Італії – це *credito arrendamento*; у Франції – *credit-bail*, що в перекладі як “кредит-оренда”; у Німеччині

– mitvertrag kredit; у Бельгії – location-financement, що в перекладі означає “фінансова оренда”. Кожна країна тлумачить даний термін по-різному. Як приклад, можна взяти англо-російський словник [1], де термін “leasing” – перекладається як “довгострокова оренда і передача майна на прокат”, у німецько-російському юридичному словнику [2] написано, що “leasingver-treg” – це “різновид договору житлового найму, згідно з яким відповідальність за пошкодження чи ремонт жилого приміщення лежить на наймачі”. В німецько-російському економічному словнику [3] теж саме поняття перекладається як орендний договір. Лише у французько-російському словнику [4] робиться спроба дещо розкрити зміст поняття “credit-bail” (французького синоніма лізинг): оренда обладнання, спеціально набутого підприємством-орендодавцем для підприємства-орендаря.

Багато європейських авторів визнають складність перекладу слова “лізинг” на інші мови, тому що ряд термінів багатьох країн не всі розглядають як синонім “лізингу”, а в деяких законодавчих актах певних країн, таких як Франція, Бельгія, Італія, поряд із “лізингом” застосовують й інші терміни, тотожні даному поняттю. Наприклад, французький термін “credit-bail” не всі розглядають як синонім терміна “лізинг”.

Отже, як бачимо, саме тлумачення поняття “лізинг” породжує багато дискусій, суперечок, адже немає єдиного адекватного підходу до його розуміння. Через це важко впровадити нові терміни на практиці, тому що недостатнє знання, а то і нерозуміння, призводить до дублювання чужого досвіду.

Проте складність відносин, які виникають у зв’язку з лізингом, визначаються не тільки його сутністю і походженням, а й багато в чому залежать і від стану правового забезпечення, тому що правове регулювання лізингових відносин є важливою гарантією успішного його розвитку. В протилежному випадку незахищеність як лізингодавця, так і лізингоодержувача, може призвести до стримування їхніх взаємовідносин.

У більшості розвинутих країн світу передача майна в оренду на умовах лізингу не регламентується законодавством, а регулюється загальними нормами, які визначають відносини сторін при передачі майна в тимчасове користування. Проте останнім часом у цивільному праві ряду зарубіжних країн лізинг визначено юридично, а в деяких із них прийняті і законодавчі акти. Так, у Бельгії, Франції, Італії прийняті спеціальні закони, які регулюють лізингові угоди, а в країнах загального права – Австралії, Великобританії, Новій Зеландії, прийняті лише спеціальні підзаконні акти; в США, Німеччині – відсутні спеціальні акти з цього питання [5, С.18].

Слід наголосити на тому, що в прийнятих спеціальних законах регламентуються взаємовідносини не тільки між лізингодавцем та лізингоодержувачем, а й і між лізинговою компанією та постачальником, тобто весь комплекс тристоронніх відносин, які виникають при лізингу. Відповідно до цього законодавства, у лізинговому договорі встановлено, що майно набувається з метою для наступної передачі його в лізинг, а його використання можливе лише в професійних цілях; також передбачаються в договорі умови про право на купівлю і ціна, за якою можна буде придбати це майно по закінченні терміну договору. Питання відповідальності передбачаються загальними нормами цивільного і торгового права. Спеціальні підзаконні акти передбачають правове регулювання лізингу залежно від вартості певного майна (обладнання), яке передається в тимчасове користування, і від учасників лізингового договору. Все інше регламентується нормами “загального права”.

Відсутність спеціального правового регулювання лізингових відносин певною мірою стримує його розвиток. Проте в деяких країнах світу, незважаючи на відсутність спеціального законодавства, спостерігається інтенсивний розвиток даного виду діяльності. Візьмемо для прикладу хоча б США, де ринок лізингових послуг є найбільш розвинутим, а певні підходи до класифікації лізингових договорів визнають загальноприйнятими і найбільш часто використовують у світовому співтоваристві. З чим це пов’язано? Пов’язано, насамперед із тим, що мотивом використання лізингового механізму є амортизаційні та податкові пільги, які передбачені в податковому законодавстві. Слід зазначити, що саме з 50-х років податкове управління США затвердило правила оподаткування лізингових операцій. Тобто, якщо договір лізингу відповідав вимогам, які встановлювало Управління внутрішніх доходів Міністерства фінансів США, то в такому випадку його сторони мали право на отримання податкових пільг.

У Великобританії лізинг почав розвиватися швидкими темпами лише після 1970 р., тобто після введення пільгового режиму оподаткування для лізингодавців. Лізингові компанії мали право не враховувати у складі оподаткованого прибутку звітного періоду 100% інвестицій, які були вкладені в поточному році. Використати право на таку пільгу можна

було лише в кінці звітнього року [6, С.349–350].

Відповідно до законодавства Великобританії, лізинговим контрактом є договір між лізингодавцем і лізингоодержувачем щодо оренди відповідного активу. Розрізняють три типи лізингових договорів:

- фінансовий лізинг;
- оренда з правом купівлі (продаж у розстрочку – hire purchase) є фінансовим контрактом, згідно з яким орендар має право купити певне майно (обладнання);
- усі інші угоди є договорами оперативного лізингу.

У свою чергу, Франція є типовим прикладом континентальної системи права і однією з небагатьох країн, де існує спеціальне законодавство про лізинг. Так, 3 липня 1966 р. тут був прийнятий Закон про підприємства, які практикували кредит-оренду (Закон “Про лізинг”). Відповідно до даного Закону про лізинг, розрізняють: лізинг рухомого майна без права викупу (location-simple); лізинг рухомого майна з правом викупу (credit-bail), тобто фінансовий лізинг.

Умови credit-bail такі: 1) лізингодавець купує обладнання у третьої сторони і зберігає його на складі до моменту передачі в оренду (виробник не може здати його в лізинг по credit-bail); 2) лізингоодержувачу надається можливість викупу майна за раніше обумовленою ціною, враховуючи розмір попередньо здійснених лізингових платежів; 3) лізингоодержувач використовує обладнання для комерційної чи виробничої діяльності [7].

Слід зазначити, що credit-bail розглядається як кредитна операція, і тому може застосовуватися тільки банками. Дані угоди підлягають обов'язковій реєстрації для підтвердження титулу власності перед третіми сторонами, на відміну від угоди location-simple, які кваліфікуються як комерційні операції, і у зв'язку з цим є більш гнучкими.

У Німеччині в перше десятиліття використання лізингу – з початку 60-х до кінця 70-х років не було спеціального правового регулювання. Укладені договори, як правило, відносились до лізингу з повною виплатою – full pay-out kasing, який був близьким до договору купівлі-продажу [8, С.58]. Тоді з'явилася нагальна проблема у податкових і судових органів, які, з метою оподаткування, намагались виділити лізинг від умовної купівлі-продажу. Тобто в Німеччині, як і в свій час, у США (в 50-роки), Англії (минулого століття), постала потреба провести чіткі кордони між договором оренди-продажу і умовного продажу, з одного боку, і з лізингом – з другого боку.

Отже, як бачимо, історія розвитку лізингу в багатьох країнах повторюється: його схожість чи отождествлення з іншим видом діяльності чи певним договором призводить до прийняття спеціального законодавства про його самостійне відокремлення. Адже однією з вирішальних умов високої ефективності лізингової діяльності є надійне правове забезпечення економічних відносин всіх взаємодіючих господарюючих суб'єктів, враховуючи інтереси кожного учасника зокрема.

Росія, а також і Україна, є тими країнами, де існує сьогодні спеціальне законодавство, яке регулює лізингові відносини. Законодавства даних країн є близькими, оскільки першу редакцію Закону України “Про лізинг” було прийнято 16.12.1997 р., а в Російській Федерації Закон “Про лізинг” прийнято 29.10.1998 р. Слід зазначити, що ці редакції законів, як України, так і Росії, не були досконалими. Все це було зумовлено певними чинниками, насамперед, розвитком економіки. Так, якщо взяти першу редакцію Закону України, то в ній були суттєві недоліки, які заважали розвитку лізингових відносин і на які неодноразово вказували і науковці, і підприємці. До таких недоліків можна віднести: передбачалася велика кількість істотних умов договору; строк дії договору фінансового лізингу залежав від ступеня амортизації об'єкта лізингу; суб'єкти лізингу мали бути суб'єктами підприємницької діяльності; щоб укласти договір лізингу державного майна треба було погодити з міністерством тощо.

Також, якщо взяти першу редакцію Закону “Про лізинг” Російської Федерації, то там теж є певна кількість недоліків. Наприклад, через нерозвинутість російської економіки в цілому, оперативний лізинг не отримав широкого застосування, що призвело до внесення змін до даного законодавчого акта.

І вже 29.01.2002 р. була прийнята нова редакція Закону “Про лізинг” Російської Федерації, згідно з якою під лізингом розуміють, у широкому значенні, вид інвестиційної діяльності, з приводу набуття майна і передачі його в лізинг, а у вузькому значенні – це сукупність економічних і правових відносин, які виникають між орендодавцем та орендарем.

Слід зазначити, що багато недоліків, які існували у лізинговому законодавстві, були скасовані, а нова редакція закону була приведена відповідно до Цивільного кодексу Російської Федерації і міжнародного права про лізинг (згідно з Отавською конвенцією про міжнародний фінансовий лізинг, яка вступила в силу для Росії з 1 січня 1999 р.).

В Україні нова редакція була прийнята Верховною Радою України 11 грудня 2003 р. під назвою Закон України "Про фінансовий лізинг". Слід зазначити, що даний Закон хоча і має ряд переваг, у порівнянні з попередньою редакцією, та все ж спостерігається і ряд недоліків. де, в першу чергу, можна віднести те, що без спеціального правового регулювання залишено оперативний лізинг, у визначенні договору фінансового лізингу немає якоїсь певної характерної йому ознаки, яка була б притаманна лише для нього і не могла бути використана при характеристиці, скажімо, оперативного лізингу. Єдина відмінність, згідно зі ст.1 Закону, полягає в тому, щоб строк даного договору був не менший за один рік.

Проте, щодо правового забезпечення лізингу, то в Україні, а також і в Росії, спостерігаються певні зрушення, тому що в українському законодавстві, крім спеціального закону, питання договору лізингу регулюються і Господарським кодексом України (ст.292), і Цивільним кодексом України (§6, глава 58), та іншими законодавчими актами.

У свою чергу, правова база регулювання лізингових договорів у Росії має теж великий статус, оскільки поняття договору лізингу визначено спеціальним Законом "Про лізинг", а також включено в Цивільний кодекс Російської Федерації. Тобто джерелами правового регулювання лізингової діяльності в Російській Федерації є нормативно-правові акти різних рівнів: конституційні норми, цивільні, а також норми Податкового кодексу РФ, Митного кодексу РФ та ін.

Проте, слід пам'ятати, що кожна країна, її економіка, розвивається по-своєму, в одних швидше, в інших – повільніше, і тому певний відбиток залишається і на правовому забезпеченні.

Слід наголосити на тому, що від появи першої незалежної лізингової компанії, в багатьох державах світу існують три основні підходи до правового забезпечення лізингового бізнесу:

- 1) повне чи майже повне ототожнення лізингових відносин із довгостроковою орендою і відповідне перенесення її положень на відносно новий вид підприємницької діяльності;
- 2) регулювання складного комплексу лізингових відносин із допомогою традиційних норм цивільного права (договорів доручення, оренди, найму та ін.);
- 3) визнання лізингу новим видом правовідносин, який не може бути адекватно відображений існуючими законодавчими актами, нормами і повинен оформлятися особливим, самостійним видом договору [9, С.126].

Отже, можна зробити висновок, що в Україні лізинг – це ще зовсім молодий вид діяльності, і лізингові відносини ще не достатньою мірою вдосконалені. Розвиток українського лізингового ринку має пройти теж ті етапи, які спостерігалися в промислово розвинутих країнах, оскільки на Заході лізинг є одним із важливих інструментів фінансового ринку, який дає змогу підтримати економічне зростання в країні на належному рівні. А тому завданням вітчизняного законодавця має бути своєчасне реагування на ті зміни, які проходять на даному ринку.

Беручи до уваги досвід лізингової діяльності промислово розвинутих країн світу, нам потрібно досить швидко адаптувати правову базу до сучасних змін, які відбуваються. І як наслідок цього, ці дії допоможуть підняти зростання не тільки української економіки, а й ринку лізингових послуг зокрема.

Посилання на джерела

1. Англо-русский словарь по экономике и финансам / Под ред. А.В.Аникина. – СПб., 1993. – С.281.
2. Немецко-русский юридический словарь. – М., 1985. – С.278.
3. Немецко-русский экономический словарь. – М., 1981. – С.330.
4. Русско-французский и французско-русский юридический словарь. – М., 1982. – С.421.
5. Лізинг в промисловості та підприємстві України / Под ред. М.И.Лешенко. Справочник. – Житомир ТПЦ "Олеся", 1998. – С.196.
6. Горемыкин В.А. Основы технологии лизинговых операций. – М., 2000. – С.512.
7. Прилуцкий Л.Н. Финансовый лизинг. – М.: Ось-89, 1997. – С.56.
8. Лізинг: правовое регулирование, практика / Под ред. Е.В.Кабатова. – М.: ИНФРА-М, 1996. – С.203.
9. Горемыкин В.А. Правовые основы лизинговых отношений / Финансовый менеджмент. – 2003. – №2. – С.121-133.

Стаття надійшла до редакції 03.04.2006 р.